

te blijven actualiseren en in concrete dossiers te toetsen.

Iman Kastit
Johan Van Nuffel*

Referenties

- Aouattah, A. (1993). *Ethnopsychiatrie maghrébine: représentations et thérapies traditionnelles de la maladie mentale au Maroc*. Paris : L'Harmattan.
- Balli, S. (1997). *Kleurrijk maatwerk binnen centra geestelijke gezondheidszorg? Een exploratief onderzoek naar lacunes en belemmeringen in centra geestelijke gezondheidszorg t.a.v. psychosociale hulpverlening aan migranten in regio Antwerpen*. Brussel: VUB.
- Burr, V. (1995). *An introduction to social constructionism*. Hove: Routledge.
- Burr, V. (2003). *Social constructionism*. Hove: Routledge.
- Gailly, A. (2001). *Ontmoeting met de cultureel andere*. Brussel: Cultuur en Migratie v.z.w.
- Janssens, A., Lodewyckx, I., Timmerman, C. & Ysabee, P. (2005). *Allochtonen en autochtone jongeren met psychische problemen en gedragsproblemen: verschillende trajecten naar de hulpverlening*. Antwerpen, Hasselt: Universiteit Antwerpen, Universiteit Hasselt: Steunpunt Gelijkekansenbeleid.
- Kastit, I. (2006). *Een kwalitatief onderzoek naar de beleving van de Vlaamse psychiatrische hulpverlening door allochtone Marokkaanse vrouwen*. Brussel: VUB.
- Kastit, I. (2008). *Psychosociale Diversiteit*. Antwerpen: FOD Justitie: Gevangenis Antwerpen.
- Lamers, P.A.Q.M. (1987). *Hulpverlening aan migranten: de confrontatie van culturen in de geestelijke gezondheidszorg*. Alphen aan den Rijn/Brussel: Samsom Stafleu.

OMGAAN MET DIVERSITEIT IN DE CONTEXT VAN HERSTELGERICHT FORENSISCH WELZIJNSWERK

In deze bijdrage staan we stil bij de vraag hoe de hulpverlener in het herstelgericht forensisch

* Iman Kastit en Johan Van Nuffel zijn beiden als psycholoog verbonden aan de Psychosociale Dienst van de gevangenis te Antwerpen.

welzijnswerk zich kan afstemmen op de hedendaagse samenleving, met haar toenemende complexiteit en diversiteit. We erkennen de verantwoordelijkheid van de sector en van het beleid in deze discussie, maar gaan er binnen het bestek van het artikel niet dieper op in.

Een herstelgerichte benadering van criminaliteit

Criminaliteit speelt zich af in een spanningsveld tussen slachtoffer, dader en samenleving. Een misdrijf *creëert* een verstoorde relatie tussen de dader en het slachtoffer, maar ook de na(ast)bestaanden van beiden – familie, vrienden, collega's, kennissen – en de samenleving in haar geheel lijden eronder. Anderzijds kan een misdrijf ook *ontstaan uit* een verstoorde relatie tussen de drie 'polen' (Van Garsse & Peters, 2002:507; Werken aan Verbinding, 2006:2). Binnen de contouren van dit spanningsveld wordt sinds een tweetal decennia steeds vaker gewerkt vanuit een herstelrechtelijk model, als alternatief of aanvulling op de klassieke, retributieve benadering van criminaliteit. Hierbij staat probleemoplossing centraal. De actieve betrokkenheid en de directe participatie van het slachtoffer, de dader en de informele en mogelijk ook institutionele omgeving, vormen kernelementen. Vanaf de jaren 1990 worden herstel als doelstelling en bemiddeling als methode geleidelijk aan geïntegreerd in de gerechtelijke aanpak van criminaliteit (Aertsen, 2002:18; Van Garsse & Peters, 2002:510-512; Van Garsse, 2004).

Het forensisch welzijnswerk¹ sluit zich aan bij deze evolutie. Het herstelgericht perspectief ligt in het verlengde van de missie van het welzijnswerk, nl. mensen ondersteunen in het (opnieuw) zoeken naar verbinding met zichzelf, met hun directe omgeving en met de ruimere samenleving. Verbindend werken vanuit een integrale kijk impliceert voor het forensisch welzijnswerk stilstaan bij zowel de dader-, de slachtoffer- als de samenlevingsdimensie én bij de onderlinge verhoudingen ertussen. Mensen

1 Het forensisch welzijnswerk in Vlaanderen bestaat uit de werkingen Slachtofferhulp en Justitieel Welzijnswerk binnen de regionale Centra voor Algemeen Welzijnswerk. In Dendermonde vormen beide werkingen samen de Forensische Unit.

worden aangemoedigd om hun verantwoordelijkheid op te nemen voor de eigen daden, om zich te herpositioneren t.a.v. de feiten en de gevolgen ervan, om er een betekenis en zinvolle plaats aan te geven (Serrien, 2004:57; Demeersman, 2005:9; SAW, 2006:2; SAW, 2007:1-3).

'Meerzijdig gerichte partijdigheid' wordt uitgewerkt als visie en werkmethode om tot herstel te komen. Het eigen cliëntperspectief wordt aangevuld met het perspectief van de andere 'partijen'. De hulpverlener stuurt erop aan dat steeds rekening wordt gehouden met de belangen, de beleving en de rechten van deze 'andere'. Hierin ligt de bemiddelende rol van de hulpverlener in de herstelgerichte driehoek (SAW, 2007).

Het herstelperspectief in een complexe en diverse samenleving

Evenwel, de hulpverlener moet deze bemiddelende rol waarmaken in een maatschappelijke context met een toenemende complexiteit en diversiteit. Men wil verbindend werken daar waar breuken zijn ontstaan, en men "zoekt de oplossing in de eerste plaats in en door de samenleving" (Aertsen, 2002:19). Maar wat betekent dit in een context, waarbinnen de perspectieven op wat gebroken is en wat hersteld is, op hoe de relaties en de verhoudingen in de samenleving moeten verlopen, steeds diverser worden? Vooral in ons contact met allochtone cliënten worden we met onze neus op deze vraag gedrukt. Zij tonen ons heel helder dat de werkelijkheid ook anders betekenis kan krijgen dan wij gewend zijn. Maar het forensisch welzijnswerk neemt deze vraag nog te weinig op. We houden ons grotendeels afzijdig van het maatschappelijk debat omtrent interculturaliteit. Het belang ervan voor het herstelgericht werken is nochtans niet te onderschatten.

Binnen de Forensische Unit van Dendermonde werken we sinds 2002 ons Project Diversiteit² uit. We hebben met succes de drempels naar onze hulpverlening voor etnisch-culturele minderheden verlaagd, o.a. door herkenbaar-

heid voorop te stellen in onze communicatiekanalen, door ons te bekwaamen in het werken met sociale tolken, door onze netwerken multicultureel uit te bouwen, door onze prioritaire partners te ondersteunen in hun aandacht voor het thema, ... Hoe beter de toegankelijkheid van onze dienst, hoe intenser we in contact komen met de diverse processen van betekenisgeving die t.a.v. eenzelfde gebeuren – een misdrijf – spelen, en hoe meer we de nood voelen aan specifieke competenties om deze bemiddelaar, deze 'vertaler van perspectieven' voor onze cliënt te kunnen zijn.

Meerzijdig gerichte partijdigheid betekent 'het aanwezig stellen van de ander'. Hoe doe je dit t.a.v. de Indische gedetineerde, die zich als mens – via één van de routes van mensenhandel komende uit Punjabi India, waar hij nooit alleen was – 'tot dier gemaakt' voelt, omdat het streng individueel regime in de gevangenis de sociale dimensie van het mens-zijn negeert? Hoe ga je in dialoog met de Algerijnse man, die opgesloten werd voor slagen en verwondingen tegen zijn vrouw, en niet begrijpt waar de maatschappij het recht vandaan haalt om in te grijpen in iets wat zich volledig binnen de privésfeer van zijn gezin heeft afgespeeld? Hoe ga je in dialoog met zijn echtgenote, die niet tegen hem durft getuigen uit vrees voor de reactie van de schoonfamilie? Hoe ga je in dialoog met de Marokkaanse jongeman in de gevangenis, die al weken om een job vraagt, die niet krijgt, en zich andermaal het slachtoffer voelt van een racistische samenleving? Allemaal pertinente vragen die ontspruiten aan de praktijk. Als hulpverlener krijgen we dagelijks te maken met culturele en sociale verscheidenheid, en herstelgericht werken binnen deze context vraagt om nieuwe visies, de nodige competenties en een aangepaste interactie.

De interculturele competentie van de hulpverlener

Om ons in een complexe en van diversiteit doordrongen context bemiddelend te kunnen opstellen, moeten we als hulpverlener onze 'interculturele competentie' aanscherpen. Sierens heeft interculturele competentie algemeen en bondig omschreven als "een geheel van vaardigheden, attitudes en kennis om adequaat en flexibel om te gaan met diversiteit." (Sierens, 1998). We pro-

2 Het Project Diversiteit van CAW regio Dendermonde wordt gefinancierd door 'Managers van Diversiteit' (Vlaams minister van Inburgering, Marino Keulen) en door Provincie Oost-Vlaanderen.

beren dit te concretiseren³ (Van der Zee & Van Oudenhoven, 1998; Verstraete, 1998): interculturele competentie omvat o.m. de volgende componenten:

- vlot aan codewisseling kunnen doen: het herkennen en hanteren van diverse verbale en non-verbale codes (geijkte manieren om te communiceren) die mensen in hun interacties gebruiken;
- flexibel om kunnen gaan met gedragsalternatieven: gedragspatronen aanpassen als blijkt dat 'traditionele' strategieën niet lukken;
- empathisch zijn, zich kunnen inleven in de gevoelens, gedachten en gedragingen van anderen; dit is van belang om de ander in zijn betekenisgeving te kunnen 'lezen';
- openminded zijn: het open en onbevooroordeeld tegemoet treden van personen met andere waarden en normen;
- sociaal initiatief kunnen nemen: sociale situaties actief benaderen, naar buiten treden;
- emotioneel stabiel blijven onder stress, goed kunnen omgaan met het psychologisch en emotioneel ongemak dat samengaat met de onvoorspelbaarheid van een interculturele interactie;
- kennis kunnen hanteren als zijnde een sociale constructie: systematisch nagaan welke kennis bij de cliënt bruikbaar gemaakt kan worden, zodat deze de eigen problemen kan oplossen.

Deze competenties zijn niet alleen van belang in het werken met allochtone cliënten. Allochtonen zijn immers slechts aangever van een bredere maatschappelijke evolutie. De bevolking in onze steden wordt inderdaad multicultureler, maar we mogen ons niet kortzichtig beperken tot een etnische lezing van diversiteit. Onze leefomgeving is veelkleurig geworden in meer dan één betekenis. Mensen hebben steeds meer autonomie om hun leven vorm te geven. We zijn minder gebonden aan regels en traditie, wat zich uitdrukt in een veelheid aan 'leefstijlen'. Bovendien blijven de sociaal-culturele achtergrond en

de levensgeschiedenis mede bepalend voor de toegang die mensen al dan niet krijgen tot het maatschappelijk gebeuren. We leven in een omgeving met verschillende snelheden en ongelijk verdeelde kansen. Ook dit is essentieel in het debat omtrent diversiteit (Verstraete, 1999).

Het contact met allochtonen verscherpt wel ons bewustzijn van de 'culturele' dimensie in het werk met ál onze cliënten. "De wijsheid die we te ontdekken hebben van de hulpverlening aan allochtonen is dat iedereen cultureel gesitueerd is. We kunnen nu (ook) niet meer naar autochtonen [...] terugkeren zonder rekening te houden met de culturele dimensie. Dat is de verrijking die zich voordoet vanuit [hulpverlening aan] allochtonen: de dimensie cultuur wordt ook in de hulpvraag van autochtonen duidelijker." (Meurs & Gailly, 1998:218).

Een dynamische invulling van cultuur

Het volstaat echter niet om de 'culturele dimensie' in de hulpverlening te erkennen. Verstraete argumenteert dat bepaalde visies op 'cultuur' en 'integratie' contraproductief zijn. In het integratiedebat van de voorbije decennia heeft een foutief gebruik van deze begrippen geleid tot reducties van de 'culturele' realiteit. Hierbij werd een complexe context herleid tot simplistische stereotypen. De verschillen tussen 'culturen' en 'etnische' groepen werden dermate in de verf gezet, dat we zijn gaan geloven in het 'fundamenteel anders-zijn' van allochtonen. Cultuur werd en wordt nog te vaak gezien als een a-historisch ding. Dit zou in een ver verleden ontstaan zijn en zou sindsdien onveranderbaar mensen en groepen determineren. Alleen een grondige kennis van dit ding zou de communicatie tussen mensen mogelijk maken. Deze visie heeft geleid tot schroom bij hulpverleners om met allochtone cliënten te werken. Men heeft de neiging om de zaak over te laten aan specialisten, "omdat de angst leeft om verkeerde of ontoereikende tussenkomsten te doen. Men is bang voor 'cultuurverschillen' en taalproblemen, men vreest dat deze doelgroep een enorme tijdsinvestering noodzaakt, van allochtonen wordt al te vaak gedacht dat ze compleet anders zijn en dus ook een totaal andere benadering vergen" (Verstraete, 1998:1). Het gemeenschappelijke, het univer-

3 Hoewel bij mensen die geroutineerd zijn in het omgaan met diversiteit veel competentie aanwezig is, lijkt het heel moeilijk om deze te expliciteren en door te geven aan anderen.

seel menselijke en de gedeelde maatschappelijke condities worden al te vaak vergeten. Mensen – ook allochtonen – stippelen eigen projecten uit voor hun leven. Ze negotiëren daarover met hun omgeving. Ze passen zich aan op basis van die toetsing, ... en zorgen zodoende voor een enorme dynamiek in de samenleving. Diversiteit is drager van zowel verschillen als gemeenschappelijkheid (Verstraete, 1999:1-2).

De grote uitdaging voor het zinvol uitbouwen van herstelgericht Forensisch Welzijnswerk, ligt dus in het leren omgaan met diversiteit en complexiteit, niet alleen in de hulpverlening aan allochtonen, maar ook voor elke vorm van bijstand aan autochtonen. Naast het ontwikkelen van onze interculturele competentie, is het vooral belangrijk dat we bewuster omgaan met de 'culturele' dimensie in al ons werk. We moeten ook meer stilstaan bij onze eigen 'culturele gesitueerheid' in relatie tot onze cliënt. En we hebben nood aan een dynamische visie op cultuur. Culturen manifesteren zich als betekenis-gevende processen. Ze zijn verbonden met het leren van vorige generaties, maar ook met onze eigen levenstrajecten, en ze krijgen vorm in onderhandeling met anderen (Verstraete, 1999). Dit betekent dat in de bemiddeling tussen dader, slachtoffer en samenleving cultuur zich niet aandient als een vast gegeven. De culturele dimensie beïnvloedt én krijgt tegelijk vorm doorheen de interactie. De hulpverlener navigeert binnen deze dynamiek de betrokken partijen naar een groeiende verbondenheid en herstel.

Literatuur

- Aertsen, I. (2002) *De uitdagingen zijn niet gering. Herstelgerichte detentie binnen 'restorative justice'*. In: Vanacker, J. (ed.) *Herstel en detentie. Hommage aan Prof. Dr. Tony Peters*, Brussel: Uitgeverij Politeia, 2002, 15-21.
- Demeersman, T. (2005) *JWW en herstelgericht werken met verdachten, daders en hun omgeving*, Visietekst, Berchem: Steunpunt Algemeen Welzijnswerk.
- Meurs, P. & Gailly, A. (ed.) (1998) *Wortelen in andere aarde. Migrantengezinnen en hulpverleners ontmoeten cultuurverschil*. Leuven/Amersfoort: ACCO.
- Serrien, L. (ed.) (2004) *CAW-Witboek 2004. Voor een sterke eerste lijn in de Vlaamse welzijnszorg*, Berchem: Steunpunt Algemeen Welzijnswerk.
- Sierens, S. (1998) *Intercultureel onderwijs. Uitgangspunten en analysekader*. Niet-gepubliceerd typescript, Gent: Steunpunt Intercultureel Onderwijs. (Huidige Steunpunt Diversiteit en Leren)
- Uitgangspunten van het herstelgericht forensisch welzijnswerk*, Concepttekst, Berchem: Steunpunt Algemeen Welzijnswerk, 2007.
- Van Garsse, L. (2004) *Bemiddeling in de strafrechtelijke context. Suggesties voor regelgeving op basis van jaren bemiddelingspraktijk*, *Panopticon*, 2004, 25(5), 47-63.
- Van Garsse, L. & Peters, T., *Bemiddeling en herstel: finaliteit en/of alternatief*. In: Bouverne-De Bie, M., Kloock, K., Meyvis, W., Roose, R. en Vanacker, J. (ed.), *Handboek Forensisch Welzijnswerk*, Gent: Academia Press, 2002, 505-543.
- Werken aan verbinding. Onze visie op de kerntaken en de profilering van het CAW*, Werkdocument, Berchem: Steunpunt Algemeen Welzijnswerk, 2006.
- Van der Zee, K.I. & Van Oudenhoven, J.P. (1998) *Ontwikkeling en evaluatie van een vragenlijst voor multiculturele effectiviteit, Gedrag en Organisatie*, 11, 232-247.
- Verstraete, Gh. (1998) *Veelkleurendruk in de organisatie van de hulpverlening*. Lezing studiedag Thema, CAW Metropool, Antwerpen. www.acsim.be
- Verstraete, Gh. (1999) *Cultuur is geen kalkei. Naar een interculturalisering van het welzijnswerk*, *Alert*, 25, 1999, 65-77. www.acsim.be

Marijke Cornelis*

* De auteur is licentiate in de Vergelijkende Cultuurwetenschap. Zij is als diversiteitsmanager verbonden aan de Forensische Unit van het CAW regio Dendermonde, www.cawregiodendermonde.be.